

EUGENE A. HAMMEL

(Berkeley)

1984 KNJIGA 21

UDK 39:930:312

Izvorni znanstveni rad

1984

KNJIGA 21

UDK 39:930:312

Izvorni znanstveni rad

Odnosi među etnografijom, etnologijom, povijesti i demografijom

Autor se bavi međusobnim odnosima etnografije, etnologije, povijesti i demografije. Zalaže se za istraživanja na području povijesne demografije u Jugoslaviji zato što postoje značajni arhivski izvori za takva istraživanja a naročito zato što praćenje dugoročnih podataka o rađanju, sklapanju brakova i smrti pomaže da se iz etnološke perspektive zacrti opće slika uvjeta ljudskoga života u različitim kulturnim i društveno-političkim okolnostima. Demografska povijesna istraživanja mogu bitno upotpuniti naša dosadašnja etnografska znanja i obogatiti etnološku spoznaju.

U ovom bih članku želio ponuditi viđenje etnografije, etnologije i njima bliskih područja povijesti i demografije iz svoje perspektive koja nužno ne izražava stajališta nekog misaonog smjera, odnosno »škole«. Ona, naravno, ipak ima obilježja koja pokazuju moje američko a ne evropsko intelektualno iskustvo i naročito iskustvenu udaljenost od zemalja koje se nalaze na rubovima nekadašnjih evropskih centralističkih imperija. Izloženi su pogledi podjednako proizvod mojih političkih pogleda kao i kod drugih znanstvenika. Nadalje, ovaj je članak više esej nego neka analiza opterećena citatima. Pokušao sam izraziti odnose za koje mislim da su važni, a ne ocrtati intelektualnu povijest »wie es eigentlich geschehen ist«. Takav pokušaj da se pokaže što bi etnografija, etnologija i dijelovi historiografije i demografije morali biti, čitalac može prihvatiti ili odbiti.

Osnovni zadatak etnografije jest da posreduje iskustvo neke kulture koja se razlikuje od istraživačeve ili čitačeve, obično na razini pojedinca ili obitelji, s ciljem da odgovori na temeljno pitanje što to znači biti pripadnik neke kulture (a u još temeljitijem smislu: što znači biti ljudsko biće?). Prema Casagrandeu riječ je o vježbanju prevođenja. Etnograf radi na isti način kao i prevodilac: poznajući dva »jezika«, odnosno kulture, on prevodi ono što čuje (i vidi) na jednom od tih jezika u oblik koji je razumljiv nekom trećem. Klasičan je primjer da etnografiju piše etnolog koji je stranac u kulturnoj sredini koju opisuje, a i čitaju je pripadnici njegove kulture. Taj obrazac slijedi većinu monografija koje su pisali istraživači iz vodećih evropskih zemalja opisujući kulture u svojim kolonijama ili, rjeđe, u tehnološki razvijenim društvima. Ta je vrsta etnografije inspirirana velikim putovanjima i otkrićima što su započela u 15. stoljeću, a donekle i evropskim otkrićem vlastite prošlosti. U početku je ta etnografija bila pozitivistički pothvat i dio prosvjetiteljstva, pa je često i nastavljala u tom smjeru, ali je isto tako pokazivala rousscauovske utjecaje i postala temeljnim dijelom romantičnog pokreta, uključujući njegove novije i sadašnje varijante u potrazi za dobrim, jednostavnim i ponekad čak zanosno egzotičnim alternativama. U novije vrijeme, počevši možda s japanskom publikom koja kritički prihvaća **Krizantemu i mač** (*The Crysanthemum and the Sword*) autorice Ruth Benedict, domoroci čitaju i proučavaju etnografije koje su o njima napisali stranci.

U Evropi, međutim, postoji duga tradicija etnografskog rada domaćih znanstvenika u vlastitim društvima. U novije se vrijeme slična orijentacija javlja i u Sjedinjenim Američkim Državama (i to iz istih političkih razloga), poznata kao »etnička istraživanja« (»Ethnic Studies«), npr. istraživanja afroameričke kulture (tj. »Black Studies«). Obično se ovakva tradicija svrstava pod rubriku »folklor«, ali je očigledno riječ o etnografiji. Radove s ovog područja najviše prate pripadnici istog društva/nacije kojoj pripadaju i etnograf i njegovi ispitanici. Ne kosi li se to s navedenom definicijom etnografije? Već sam rekao kako u folkloristici etnograf, njegovi ispitanici te čitaoci njegova rada pripadaju istoj **zajednici**. Oni, međutim, nisu sudionici iste kulture. Ponekad, doduše, folklorist svom snagom nastoji usvojiti simbolički kulturni izraz ispitanika i tada dobivamo folklor **naroda** što su ga napisali **narodnjaci**, ali pravi **narod** se rijetko može zavarati takvom kamuflažom.

U tehnološki razvijenim društvima, posebno u onima koja su politički i ekonomski ekspanzivna, uloga »**etnografije drugih**« iscrpljuje se u intelektualnom opravdavanju (pozivajući se na opću dobrobit koju donosi pozitivistička znanost), u oportunističkom izvršavanju (»trbuhom za kruhom«), ili često u ispravljanju (npr. pokušaji očuvanja domorodačke kulture) onog što se nedovoljno precizno naziva »kolonijalizam« ili »imperijalizam«. Riječ je o izvozu političke i ekonomske kontrole, te uključivanju manjih društava kao rubnih i podređenih grupacija u određeni ekonomski i politički sistem. Uloga znanstvenika u »**etnografiji određenja vlastitosti**« (postulated self), koja je označavala evropsku folklorističku tradiciju, samo je **na izgled** drugačija. Sastojala se u uspostavljanju i dokumentiranju onih etničkih kultura čije je održavanje moglo opravdati pojavu nacionalnih država. (Tako je »nacionalna etnografija« bila po svojim ci-

ljevima slična trećoj, konzervirajućoj i defenzivnoj funkciji »etnografije drugih«. Usp. Rihtman-Auguštin, 1984; Halpern i Hammel 1969; Hammel 1980: 242—245.) Uloge etnografa u te dvije situacije samo su na izgled različite, a zapravo su vrlo slične. Iako su evropski učenjaci i seljaci o kojima su pisali (i čitali) pripadali istoj nacionalnoj državi (često tek u nastajanju), oni ipak nisu bili pripadnici iste **kulture**. Etnografi su u prvom redu pripadali elitnoj klasi evropskih intelektualaca (u makar kako siromašnim materijalnim uvjetima tada živjeli). Često su bili stranci u seljačkoj kulturnoj sredini — gradski stranci prema seoskim domorocima — ili osobe koje su se kulturno distancirale od vlastitog djetinjstva. Jaz je bio najveći ondje gdje je i sam gradski život pripadao stranoj kulturi kao što je to bilo u velikom dijelu Balkana. U takvom su odnosu folkloristi-etnografi uvijek bili stranci, baš kao i etnografi koji rade izvan vlastitih društava bez obzira na to s koliko simpatije i podrške gledali seljačku kulturu (ili koliko bili njome zaokupljeni ili voljni da njeno postojanje iskoriste radi simboličke diferencijacije). Ti su intelektualci seljačku kulturu često smatrali nekom prethodnom fazom. Kao što su neki od njih, rođeni seljaci i postavši seoski intelektualci, a kasnije i gradski znanstvenici, na seosku kulturu gledali kao na rani period vlastitog razvoja, tako su svi ti mislioci smatrali seljačku kulturu ranijim periodom u povijesnom razvoju nacije, periodom koji omogućuje suvremeni pogled u prošlost (usp. Dubinskas 1983). U nekim su evropskim zemljama taj prethodni stadij shvaćali kao prirodnog preteču iz kojeg se razvila urbana kultura — ne nužno u istoj zemlji nego pretežno u općem evolucijskom smislu. U drugim pak zemljama, posebno u onima na rubovima evropskih imperija, smatralo se da je taj prethodni kulturni period pogubno izložen stranim utjecajima (»izgubljeni raj«). U oba se slučaja mislilo, pod utjecajem dominantne filozofije romantizma (i u opreci prema jače izraženoj optimističkoj misli prosvjetiteljstva) da je seljačka kultura nosilac odlika nacije i da se zato mora obnoviti njezin primat (»ponovo uspostavljeni raj«). Prema njima etnografija će iznijeti na svjetlo dana tu izvornu kulturu jednako kao što bi pažljivo iskapanje moglo otkriti korijenje stabla koje seže duboko u zemlju i nosi čitavu nadgradnju.

Taj zadatak »nacionalne etnografije« poklapa se u dva smisla sa zadatkom povijesti, povijesti koja se bavi životima običnih ljudi. Prvo, ona zastupa pogled na neki drugi splet kulturnih uvjeta koji su u izvjesnom smislu strani čitaocu, pa i samo zato što ih je zaboravio. Drugo, etnografija se usredotočuje na prošlost kao na temelj sadašnjosti. U prvom se smislu etnografija nikada ne razlikuje od povijesti. U oba se smisla ipak razlikuje od povijesti utoliko što koristi suvremene podatke i sjećanja živih informatora, a manje pisane dokumente iz dalje prošlosti.

Zanimljivo je da etnografi rijetko iskorištavaju prednost relevantnih povijesnih dokumenata, čak i kada su ovi primjereni svrsi. Pridržavaju se terenskog rada kao simbola svojeg razlikovanja od povjesničara. Razlika je tehnička, a ne smislerna. U stvari, nova socijalna povijest u velikoj se mjeri osvrće na rezultate i tehnike etnografije (i poziva se na iste ciljeve; usp. Mirjana Gross 1982), a etnografija u Sjedinjenim Američkim Državama sve više iskorištava povijesne i arheološke podatke.

Ovim sam napomenama želio pokazati: prvo, da se »nacionalna etnografija« strukturno ne razlikuje od ostalih smjerova u etnografiji, i drugo, da je čitava etnografija u biti povijest (usp. Kroeber 1935). Doista, Maitland je primijetio još na početku ovog stoljeća: »Antropologija (tj. etnografija u engleskom smislu) će malo-pomalo postati povijest ili neće postati ništa.« Želeći da malo ublažimo oštricu tog akademskog imperijalizma, mogli bismo reći da bi povijest **trebala** da bude etnografija, inače **neće biti** ništa.

S druge strane, etnologiju možemo definirati kao komparaciju etnografija i (ili) njihovo svrstavanje u određeni teorijski okvir. (Definicije etnografije i etnologije koje upotrebljavam pripadaju američkoj i britanskoj tradiciji, ali nisu daleko od onih koje se danas primjenjuju u Jugoslaviji.) Etnološki rad možemo shvatiti kao napor da se induktivnim putem usporede kulture i razvije opći teorijski okvir ili, što je komplementarno, kao napor da se objasne razlozi neke posebne kulturne pojave povezujući je deduktivno s općom teorijom. Kao što smo vidjeli, rezultati povijesnog istraživanja isto su toliko korisni koliko i rezultati etnografskog rada, i u biti se od njih ne razlikuju. Etnologija može biti »nacionalna etnografija« ili »etnografija drugih«, odnosno etnografija koju istraživač radi u vlastitom društvu ili izvan njega. Povijesna se istraživanja manje bave komparacijama, iako je bilo pokušaja da se izgradi opći teorijski okvir povijesnog razvoja. Poznati su primjeri teoretičari Spengler i Toynbee, Marx i Engels, pa i Weber u nekim svojim radovima, a isto tako suvremeni znanstvenici kao Barrington Moore i Wallerstein. Opće društvene i ekonomske teorije možemo također smatrati sličnima komparativnoj povijesti, ako su procesnog karaktera. Želio bih samo istaknuti da je osnovna namjera etnologije i komparativne povijesti jednaka, te da su obje sukladne općoj društvenoj teoriji, ali su u žarištu zanimanja etnologije uvijek uvjeti života pojedinaca i malih, bliskih ljudskih grupa. Razlike među tim disciplinama, kao i razlike među etnografijom, empirijskom sociologijom i povijesti, samo su slučajnosti intelektualne povijesti nastale zbog određenih institucionalnih podjela, koje su opet funkcija promjenljivih ljudskih interakcija. Te se podjele često održavaju samo administrativno nakon što su već odavno ispunile i izgubile svoju simboličku svrhu označavanja granica među znanostima. Na tom se području uopće ne može govoriti o bitno različitim intelektualnim pothvatima.

Na koji način demografija prilazi toj problematici? Kao disciplina razvila se iz intelektualne potrebe za razumijevanjem prirodnih obrazaca ljudske smrtnosti i njihovih implikacija za praktične svrhe, npr. financiranje anuiteta. Također se djelomično razvila iz zanimanja za odnos između veličine i razvoja stanovništva s jedne strane, te ekonomskog razvoja i blagostanja s druge strane. U tom smislu demografija je sastavni dio političkih i ekonomskih znanosti. No, demografija informira i u značenju koje je izravno relevantno za naš pogled u intimne kulturne i društvene odnose ljudi različitih od nas, bilo da su stanovnici neke druge zemlje ili nekog drugog kraja naše vlastite zemlje, sada ili u neko prijašnje doba.

Događaji koji zanimaju etnografe su smrt, brak (i drugi institucionalizirani oblici seksualnih odnosa), rađanje i migracije. Samo se po sebi razumije da su barem prva tri od tih događaja središnji događaji u ljudskom životu, žarište individualnih napora i briga. To su događaji kojima su znanost, religija i moralna filozofija posvetili najveću pažnju. Budući da su od temeljnog značenja, nijedan savjestan etnolog neće namjerno zaobići istraživanje tih tema. Međutim, često je etnografima nemoguće istraživati rađanje, brak i smrt jer su to vrlo intimni događaji, u mnogim kulturama okruženi tabuima i prožeti jakim emocijama. Uvid u obrasce rođenja, smrti i braka može etnografu vrlo mnogo reći o životima ljudi koje istražuje. Zato mora iskoristiti podatke koji su već skupljeni za neke druge svrhe — porezne, vojne, crkvene ili medicinske. Začuduje da etnografi posvećuju premalo pažnje arhivima koji u mnogim zemljama sadrže takve podatke.

Nije li za razumijevanje života zanimljiva činjenica da se u nekim društvima djevojke udaju čim uđu u pubertet, dok se u drugima uzdržavaju od braka u toku još jednog desetljeća, te da se u nekim društvima neoženjeni uzdržavaju i od seksualnih odnosa, a drugdje su ti odnosi vrlo slobodni? Nije li zanimljivo da su u nekim društvima žene tijekom petnaest godina svog odraslog života trudne, a još petnaest godina doje djecu, dok u drugim sredinama posvećuju možda ukupno četiri godine tim djelatnostima? Zar je irelevantno za razumijevanje ljudskih odnosa da u nekim društvima muževi i žene zajedno, međusobnim razumijevanjem i dogovaranjem reguliraju svoju spolnu aktivnost, dok u drugima jedan partner po svojoj volji eksploatira drugog? Da li je nevažno što države koje žele imati jeftin izvor radne snage za tržišnu poljoprivredu ili industrijalizaciju potiču natalitet, dok ga neke druge možda žele ograničiti, suočene s problemima nezaposlenosti i nesposobne da razviju bazu za ekonomski razvoj. Naravno, to su relevantne činjenice. Demografski su događaji od središnje važnosti za razumijevanje ljudskog društva, kako na razini odnosa među državom i njenim stanovnicima, među društvenim klasama ili među pojedinim zemljama, tako i na razini pojedinih obitelji i smisla pojedinačnih života.

Međutim, demografske je događaje teško proučavati. Naročito ih je teško istraživati tradicionalnim etnografskim metodama jer su vrlo osjetljivi i jer je potrebno skupiti veliku količinu podataka kako bi se izbjegle teškoće vezane uz male uzorke. Takve podatke najčešće nalazimo u administracijskoj dokumentaciji koju su skupili crkveni ili civilni birokrati radi ideološke, fiskalne ili vojne kontrole. Precizni i detaljni cenzusi demografskih događaja postoje samo u tehnološki visoko razvijenim društvima, a u prošlosti samo u vrlo autoritarnim, centralističkim državama. No, ti arhivi postoje, a potrebni podaci mogu se iz njih »iskopati« strpljenjem i marljivošću tipičnom za povjesničare, bilo da se radi o podacima iz prošlosti ili sadašnjosti. Pomoću njih postepeno ćemo shvatiti učinak epidemija, promjena u poljoprivrednoj proizvodnji, u gospodarskom i u političkom sistemu, te uočiti kulturne odgovore stanovništva na promjenljivu okolinu. Može se npr. ispitati, kao što je to među ostalima učinila Susan Scrimshaw, uloga majčine kompetencije u održavanju života djece, od-

nosno utjecaj majčinog obrazovanja na opću stopu dječje smrtnosti. Može se također pokazati, kao što smo učinili Johansson i ja i neki drugi, učinak intenzifikacije poljoprivrede na migracije i vjerojatnost preživljavanja žena. Knodel i još neki su npr. otkrili utjecaj fertiliteta i smrtnosti djece na kulturnu praksu u vezi s dojenjem. Drugi su demonstrirali — Wolf za Tajvan, a Caldwell za Indiju — kako kulturno uvjetovani odnosi među svekrvom i snahom djeluju na fertilitet i kontroliraju ga. Znanstvenici koji na sveučilištu Princeton rade na projektu fertiliteta u Evropi, a i mnogi drugi povijesni demografi, pokazali su kako se praksa ograničavanja veličine obitelji mjestimično javljala u Evropi prije francuske revolucije, a od tada se širila da bi se kao pojedinačni potočići slila u veliku, na izgled ireverzibilnu poplavu koja smanjuje stopu ljudske reprodukcije.

U Jugoslaviji postoji neuobičajena i potencijalno plodna mogućnost da se povežu interesi etnografije, etnologije, povijesti i demografije. Etnografski su izvori obilni iako se samim demografskim procesima posvećivalo malo pažnje. Povijesni su izvori bogati, a utjecaj »nove socijalne povijesti« već se očituje u radovima jugoslavenskih povjesničara. No njihov interes za socijalnu povijest nipošto nije nov. Važni su doprinosi, empirijski i interpretativni, Centralnog statističkog zavoda u Hrvatskoj već od osnutka u prošlom stoljeću i njegovog direktora Zoričića, kao i doprinosi u prvoj polovini ovog stoljeća, npr. u radovima Nade Sremec i Bojana Pirca. Danas se veliki broj znanstvenika aktivno bavi takvim istraživanjima (među ostalima Stipetić, Wertheimer-Baletić, Gelo i Krivošić). Uz njihovu pomoć vjerojatno ćemo steći dublje razumijevanje uloge ekonomskih i političkih uvjeta u oblikovanju društva i kulture seljaka i građana, te važnosti kulturnih tradicija i stavova u prilagođavanju promjenjivim životnim uvjetima. Pri tom se postavlja više temeljnih pitanja od kojih ću iznijeti samo neka, bez namjere da ih iscrpim:

Kakav je bio učinak vojnog feudalizma i zahtjeva za vojnim ljudstvom na demografsko ponašanje populacije Vojne krajine? Jesu li te okolnosti urodile društvenim institucijama i kulturnim stavovima koji su održavali visoki fertilitet? Dosad skupljeni podaci to potvrđuju.

Zašto postoje goleme razlike u fertilitetu među različitim etničkim grupama u Jugoslaviji u prošlosti i sada? Jesu li te razlike čisto kulturne, etničke i ideološke, ili proizlaze iz različitih materijalnih uvjeta u kojima su ti ljudi živjeli, ili iz neke kombinacije tih faktora? Zašto npr. u Vojnoj krajini najviši fertilitet nalazimo među Nijemcima? Da li je to zato što su se osjećali ugroženom manjinom? Da li takva vrsta manjinskog statusa općenito vodi visokom fertilitetu i koje su implikacije za razumijevanje reproduktivnog ponašanja drugih etničkih grupa?

Zbog čega dolazi do neobičnog pada fertiliteta u Slavoniji kao i u području oko Varaždina čak prije 1830. god., što bi bio jedan od najranijih primjera trajnog pada fertiliteta u Evropi? Dogada li se to zbog propadanja institucija Vojne krajine ili zbog uvođenja tržišne poljoprivrede i šumarstva i uključivanja seljaštva u novčanu privredu? Ili zbog pojave bogatog miraza i duljeg školovanja, pa su djeca postala »skuplja«? Ili je možda razlog jednostavno u tome

što je opala stopa smrtnosti i dok su seljaci još uvijek željeli isti broj preživjele djece, nisu ih više morali rađati toliko mnogo jer je veći postotak ostajao na životu? A možda postoje i neki razlozi u kulturi **per se**?

Zašto se pad fertiliteta događa kasnije u Lici, oko Otočca, Ogulina, Slunja i oko Kostajnice, te također blizu Petrovaradina i u Banatu? Kakvu ulogu imaju ekonomske razlike? Zbog čega se emigracija prije javlja kao rješenje u jednim područjima a kasnije u drugima?

Kakvu je ulogu imala institucija kućne zadruga? Da li je zadruga poticala visoki fertilitet omogućavajući rani brak? Da li je visoki fertilitet bio nužan za održanje idealne bratske zadruga? Iz demografske perspektive treba upozoriti da bi u idealnoj zadrugi od najmanje dva brata u kućanstvu bilo potrebno da svaki roditeljski par ima barem četvero djece, a to bi očigledno značilo da se populacija udvostručuje u svakoj generaciji. Kako se pod tim uvjetima mogla održavati zadruga kao **kulturna** institucija? Da li je bilo dovoljno da samo **neke** obitelji postignu idealni cilj? Ili je zadruga kao idealna kulturna institucija **izum** intelektualaca narodnjaka (Hammel, 1980)?

Kakva je bila istinska uloga ženâ u takozvanom patrijarhalnom društvu? Je li zadruga u prvom redu bila krvno vezana jedinica kojoj su žene pridružene tek zbog njihova korisnog doprinosa? Koliko su snažni bili konflikti među krvnim i bračnim jedinicama? Kako je pojava bračne kontrole plodnosti djelovala na odnos između muža i žene, zahtijevajući njihovo međusobno prilagođavanje i učvršćivala njihovu solidarnost koja je na nov način zaprijetila agnatskoj (krvnoj) jedinici? I obrnuto, kako su izmijenjene prilike u kojima se našla agnatska grupa — npr. kada više nije trebalo kolonizirati nenaseljena područja, ili kada se više nisu morali davati vojnici — djelovala na stavove o fertilitetu i na ponašanje pojedinih bračnih jedinica, na međusobni odnos bračnih drugova i na njihovo držanje prema vlastitoj djeci?

U tim pitanjima, kao i u drugim, nepostavljenim, problematika etnografije i nove socijalne povijesti usredotočuje se na one intimne aspekte ljudskog života koji su prožeti simbolikom i koji su u svim kulturama stvorili najvažnije simboličke sustave. Dosta se opravdano može reći: kada ne bi bilo smrti, ne bi bilo ni religije ni filozofije; kada ne bi bilo rađanja, ne bi bilo nade, a kada ne bi bilo braka, ne bi bilo radosti. Tako nam etnografija i povijest pomažu da proniknemo smisao života naših prethodnika, na našem ili na nekom drugom području, a gledano iz etnološke perspektive, možemo zacrtati opću sliku uvjeta ljudskog života u različitim kulturnim i društveno-političkim okolnostima. Naša humanistička shvaćanja bit će obogaćena razmatranjem varijabilnosti ljudskih rješenja, a naš smisao za društvenu teoriju bit će produbljen istraživanjem kako vanjski elementi, poput političke i ekonomske podređenosti, duboko prodiru u najintimnija područja života i njihovu simbolizaciju.

CITIRANI RADOVI

- Dubinskas, Frank: **Performing Slavonian culture: the politics of reminiscence and creating the past.** Doctoral dissertation in Anthropology, Stanford University, 1983.
- Gross, Mirjana: **Socijalna historija i istraživanja Vojne krajine.** Naše teme, br. 11, Zagreb 1982, str. 1886—1889.
- Halpern, J. i E. A. Hammel: **Observations on the intellectual history of ethnology and other social sciences in Yugoslavia.** Comparative Studies in Society and History 11: 17—26, 1969.
- Hammel, E. A.: **Household structure in 14th century Macedonia.** Journal of Family History 5: 242—273, 1980.
- Kroeber, A. L.: **History and science in anthropology.** American Anthropologist 37: 539—69, 1935.
- Rihtman-Auguštin, Dunja: **Struktura tradicijskog mišljenja,** Zagreb, Školska knjiga, 1984.

E. A. Hammel

**THE PRODUCTIVE INTERRELATIONSHIPS OF ETHNOGRAPHY, ETHNOLOGY,
HISTORY AND DEMOGRAPHY**

Summary

Considering the interrelationships between ethnography, ethnology, history and demography, the autor calls for research in the field of historical demography in Yugoslavia. There exist significant archives of data for such a study, i.e. for a reconstruction of long-term data on births, marriages and deaths, and it is possible to develop, from an ethnological perspective, a general picture of the conditions of human life in various cultural and sociopolitical circumstances. Research in the field of historical demography can complete, in an essential way, our ethnographic knowledge and improve our ethnological understanding.

(Translated by Olga Supek-Zupan)